

Lichamelijke ontwikkelingsproblematiek bij kinderen

Kinderen zijn anders ziek dan volwassenen. Als je aan het doormaken van een ziekte zin en betekenis wilt geven, dan zou je kunnen zeggen dat de ziektes van het kinderleven een andere bedoeling hebben en het kind in zijn ontwikkeling op een andere manier kunnen helpen, dan dat ze dat in het volwassen leven doen.

Het belangrijkste doel van het kinderleven is opgroeien en het kind lichamelijk, psychisch en sociaal een vaste plek in de wereld geven, zodat een veilige en comfortabele uitvalsbasis ontstaat die het mogelijk maakt om op aarde een zinvolle biografie te ontplooien. Het kinderleven is expansief, dat wil zeggen gericht op groter, meer, gedifferentieerder, en dat alles doortrokken van een persoonlijke toets. Het gaat het kind niet om zomaar een lichaam, zomaar een psychisch-emotioneel leven of een levensloop als elk ander willekeurig individu. Elk kind is vanaf zijn geboorte, zo niet zijn conceptie, op zoek naar zijn eigen identiteit om een eigen ontwikkelingsweg te gaan.

Dat is nogal een opgave, want vrijwel geen enkel leven gaat van een leien dakje. Nog afgezien van ziekten komt een kind op elk moment van zijn bestaan obstakels tegen, hindernissen, die invloed uitoefenen op de ideale, gedroomde ontwikkelingslijn. Een kind kan in zijn behoefte aan goed voedsel, warmte, veiligheid of ontwikkelingsmogelijkheden tekort komen. Het kan ook beschadigd geboren worden of met een genetische afwijking behept blijken te zijn. Zo zijn er nog tal van andere invloeden te bedenken die het schijnbaar onmogelijk maken om het kind te laten worden wie hij eigenlijk wil zijn.

Het woord 'schijnbaar' geeft al aan dat er meer mogelijk is dan je op het eerste gezicht zou denken. Elk kind wordt in zijn gang naar de aarde, en opgroeiend na zijn geboorte, vergezeld door een onverwoestbare levenswil. Een kind wordt niet zomaar geboren: het heeft dit leven gewild en zoekt onophoudelijk naar manieren om dit gewilde leven gestalte te geven. Het heeft daarbij de steun van zijn ouders nodig, krijgt onderwijs, leert spelen met vriendjes en vriendinnetjes en, als uitiem hulpmiddel, wordt ziek.

Ontwikkelingsblokkades overwinnen

Ziektes zijn, zeker bij jonge kinderen, veelvuldig aanwezig en helpen het kind om ontwikkelingsobstakels te overwinnen. Het ziek zijn van kleine kinderen is meestal niet dramatisch en van voorbijgaande aard, maar kan ook een heel ingrijpend verloop hebben. Met name door allerlei virusinfecties door te maken, ontwikkelt het immuunsysteem zich en vult dit zich met nuttige informatie. Door ziek te zijn maakt het kinderlijke immuunsysteem frequent kennis met ongewenste prikkels, indringers in de vorm van bacteriën, virussen en andere micro-organismen. Het kind ontwikkelt weerstand, het vermogen om invloeden van buitenaf, waar je niet voor gekozen hebt, en die mogelijk schadelijk voor een mens zijn, te leren kennen en in het vervolg te weten hoe er verzet tegen gepleegd kan worden. De eenmaal opgedane informatie wordt bij een volgend contact benut om indringers in een vroegtijdig stadium onschadelijk te maken.

Weerstand, het vermogen om je weerbaar op te stellen ten opzichte van de buitenwereld, is een veelzijdig begrip. Het houdt ook het vermogen in om keuzes te maken. Het is voor een kind niet nuttig om zich te verzetten tegen de warmte van zijn ouders, liefdevolle aanraking of andere positieve tastervaringen. Zulke invloeden laat het graag toe, en terecht, vanuit een onbewust weten of anders gezegd: een nog onbewust kiezen voor deze ervaringen. Weerstand heeft zo te maken met kiezen voor het leven. Een kind ontwikkelt een zintuig voor wat het voor zijn groei nodig heeft vanuit de buitenwereld, een bewustzijn voor wat het leven en de ontwikkeling dient.

Bij elk doorgemaakt ziekteproces wordt het kind zich weer een klein beetje meer bewust van zijn keuze om hier op aarde te willen zijn en het is dan ook niet verwonderlijk dat opvoeders

kunnen waarnemen dat een kind verandert door ziektes door te maken. Meestal is dit niet zo spectaculair en maar in kleine dingen zichtbaar, maar het kind lijkt door of na zijn ziekte béter geworden. Naast voeding, kleding en warmte lijkt het doormaken van ziektes in het groeiproces van het kind een plaats te hebben (1).

Lopen, spreken en denken

Als het bovenstaande waar is en ziektes een groei- en ontwikkelingsbevorderende werking hebben in het kinderleven, dan zou het zo kunnen zijn dat bij bepaalde ontwikkelingsfases ook bepaalde medische problemen optreden. Er zou een soort ‘ontwikkelingsbiografie’ geschreven kunnen worden; bepaalde ziektes of kwaaltjes helpen een kind een bepaalde drempel in zijn biografie over. Het is dan niet om het even of een kind twee of vijf jaar oud is, wat betreft te verwachten medische calamiteiten. In elk geval is het nodig om de gang van de normale ontwikkeling inzichtelijk te maken teneinde de specifieke rol van ziektes daarin aannemelijk te maken: welke ziektes heeft een kind in welke fase van zijn leven en waar moet de ziekte hem op dat moment bij helpen?

Een machtig hulpmiddel bij het begrijpen van de wetmatigheden van kinderlijke ontwikkeling heeft Rudolf Steiner in zijn voordrachten gegeven (2) In zijn perceptie houdt een kind zich in zijn groei en ontwikkeling achtereenvolgend met drie dingen bezig: leren lopen, spreken en denken. Aan die drie begrippen is elke ontwikkeling en opgedane vaardigheid op te hangen. We willen deze drie reuzenstappen in de kinderlijke groei onderzoeken en kijken naar de rol van ziektes daarbij.

Overigens moet hierbij bedacht worden dat lopen, spreken en denken vermogens in het kind genereren die de basis gaan vormen voor alle latere ontwikkeling die ze in hun hele verdere leven doormaken. Misschien kun je beter schrijven: Lopen, Spreken en Denken!

9.1 Lopen

Een kind dat, in de zin zoals Steiner dat bedoelt, goed heeft leren lopen, zal in zijn verdere leven niet veel moeite ondervinden om zichzelf, ook onder moeilijke omstandigheden, als een individu te ervaren en staande te houden. Staan en lopen maken een mens tot een autonoom wezen in de volle omvang van het woord. In elke fase van het leven, en onder elke omstandigheid moet een mens weer ‘leren lopen’, daarbij voortbordurend op het hebben leren staan en lopen in het eerste levensjaar. Andersom is het ook zo dat mensen die niet goed leren lopen, zoals dat veel voorkomt bij mensen met een verstandelijke beperking, moeite houden met het verwerven van een autonoom leven.

Een plek verwerven

Op aarde komen, geboren worden, betekent voor het kind dat het zich verbindt met de aardse materie, de aardse substanties en het erfelijk materiaal van de ouders. Dit basismateriaal wordt gebruikt om een lichaam te formeren, dat in eerste instantie nog erg wordt gedomineerd vanuit de erfelijkheid, maar gaande de ontwikkeling van de eerste zeven jaren steeds persoonlijker en tot een eigen lichamelijke behuizing wordt. Het kind ‘vormt’ zijn eigen lichaam als basis voor zijn eigen individuele leven en maakt een keus uit het hem aangeboden materiaal. Bepaalde erfelijke kenmerken of eigenschappen kan het goed gebruiken, andere minder, en de laatste worden dan ook niet of beperkt benut.

Dat een mens ‘speelt’ met zijn genen blijkt uit het feit dat – in tegenstelling tot de verwachting dat een mens over honderdduizenden genen zou moeten beschikken, gezien de complexiteit van het menselijk bestaan; voor elke eigenschap dan wel ziekte lijkt een gen aanwezig – het bij de uiteindelijke bepaling van het menselijk genoom ‘maar’ om

dertigduizend genen bleek te gaan (3). Om de ingewikkeldheid van het menselijk leven te begrijpen uit de rol van de erfelijkheid, lijkt het gerechtvaardigd om aan te nemen dat er een boven de genen uitstijgend principe moet zijn, dat de genen manipuleert en combineert en er mee omgaat als een kind met zijn blokkendoos.

Wanneer een kind in zijn eerste levensjaar leert lopen betekent dit dat het van een liggende, spartelende baby verandert in een fier rechtop lopend kind, dat zijn motoriek heeft leren beheersen en zich een onafhankelijke positie ten opzichte van de ruimte om zich heen heeft verworven. Staand heeft het kind de zwaartekracht overwonnen, net zoals het later de erfelijkheidskrachten, immers ook tot de aarde behorend, gaat overwinnen.

Het oprichtingsgebaar gaat hand in hand met het verwerven van een goed waarnemingsvermogen. Het hoofd is letterlijk losgekomen van de aarde en heeft zich hiermee een onafhankelijke positie verworven. Dit legt de basis voor onafhankelijke waarnemingen en een daaruit voortvloeiend even onafhankelijk oordeel. Dat onafhankelijke oordeel, onderdeel van de menselijke autonomie, is lichamelijk weer terug te vinden in dat wat we weerstand genoemd hebben.

Leren lopen doet een mens op zijn eigen benen staan!

Vallen en opstaan

Hoe uit zich dit nu in de ziektes die het heel kleine kind kunnen overkomen? Wat voor ziektes bemoeien zich met het autonomieproces?

Hoewel dit niet strikt tot ziek zijn behoort, moeten we ons realiseren dat het gaan staan en lopen, aanvankelijk fysiek, in min of meerdere mate ernstig kan worden belemmerd door een erfelijke aandoening of een rond de geboorte opgelopen beschadiging.

Een kind met het syndroom van Down zal zich motorisch langzamer en moeilijker ontwikkelen dan een niet zodanig gehandicapt kind. Heel veel kinderen met een verstandelijke handicap lopen moeilijk en hebben levenslang een gebrekkige motoriek. Dit geldt ook voor de perinatale (de rond de geboorte optredende) problemen door een moeilijke bevalling, zuurstoftekort of intra-uteriene infecties. Een kind dat een hersenvliesontsteking doormaakt, heeft vaak blijvende schade, wat zich uit in de ontwikkeling van spasmes, die het normale bewegen onmogelijk kunnen maken.

Naast bovenbeschreven ernstige, blijvende beschadigingen staan de vele verkoudheden, diarreeaanvallen en koortsperiodes ten gevolge van, meestal virale, infecties. Zoals eerder al aangegeven komt een baby met een nagenoeg 'leeg' immuunsysteem op aarde. Door veel virussen binnen te laten, die te bevechten en de informatie daarover op te slaan op de daarvoor bestemde eiwitten, de zogenaamde immunoglobulines, vult het immuunsysteem zich. Een baby heeft zo nogal eens wat, tot teleurstelling van de ouders, die zich een mooie gezonde en zorgeloze babytijd voorgesteld hadden.

Koorts

Gaan staan en lopen betekent dat er onderscheid komt tussen de bewegende ledematen en het waarnemende hoofd, tussen de van warmte en levendigheid doortrokken spieren en het koele verstand. Er is, zeker in het begin van het leven, een voortdurend zoeken naar evenwicht, zoniet strijd tussen de koele, rustige op waarnemen gerichte kant van de mens en het stofwisselingsgebied, waar de warme, op verandering gerichte wil heerst.

Koorts is een uiting van heel veel stofwisseling, van een te wilsmatig functioneren van het lichaam. Een kind met koorts wil te veel of wil iets op de verkeerde manier. Wanneer je je realiseert dat een kind op aarde komt omdat hij dat zo ontzettend graag wil, en de wereld tegemoet rent, dan kun je begrijpen dat de koorts, als uiting van een overwegen van de wilskant van het kind, voortdurend op de loer ligt. Heel veel ziektes in het kinderleven gaan gepaard met koorts, maar niet alleen ziektes: een klein kind kan ook fors koorts krijgen

wanneer het een kies krijgt of bijvoorbeeld een te lange reis gemaakt heeft. In de koorts toont het kind op een lichamelijke manier wat het wil dan wel wat het niet wil, of dat nu een virus, een pijnlijke kies of een overmaat aan indrukken betreft. Berucht is hierbij de zogenaamde *'breathholding spell'*, waarbij een kind zo kwaad is dat het de adem inhoudt, blauw aanloopt en zelfs flauw kan vallen. Hoewel de temperatuur hierbij meestal niet oploopt, kun je dit beschouwen als een soort psychische koortsaanval. *Koortsaanvallen* kunnen, zeker in het begin, zo uit de hand lopen dat er epileptische verschijnselen ontstaan en we spreken van een koortsstuip. Hierbij is het kind dan letterlijk buiten zichzelf van woede!

In dit kader is het boeiend om te bedenken dat de meeste ziekteverwekkers virussen zijn. Een virus is een pakketje informatie, genetisch materiaal, dat een gezonde gastheercel weet binnen te dringen en de stofwisseling van die cel aanzet tot het gaan produceren van nieuw virus. Een virus is een hoofd dat op zoek is naar een buik. Het is alleen kennis, zonder de stofwisseling en de ledematen om die kennis om te zetten in tastbare substantie of een zinvol gebaar. Je zou kunnen zeggen dat het er bij het kleine kind om gaat om een werkzame relatie te ontwikkelen tussen het gebied van de kennis en het waarnemen, en het gebied van het iets met die kennis doen. Daarnaast staat het hele kind wagenwijd open voor kennis, gedestilleerd uit de opgenomen indrukken. Misschien wel te open, zodat niet altijd goed wordt onderscheiden wat waardevolle indrukken en wat niet ter zake doende of zelfs schadelijke indrukken zijn. Een gezond kind zal de schadelijke informatie op tijd opmerken en er zich onopgemerkt van ontdoen. Soms is daarvoor meer nodig, krijgt het kind dus koorts en wordt het virus met geweld het lichaam uitgewerkt.

Binnen en buiten, de rol van de tast

Ziek zijn leidt, zoals boven gememoreerd, tot het ontwikkelen van immuniteit, ook wel weerstand genoemd. Weerstand is een prachtig begrip dat allerlei betekenissen heeft, die er allemaal op neer komen dat een organisme, of het nu een cel, een heel lichaam of een volk betreft, het vermogen heeft om onderscheid te maken tussen 'eigen' en 'niet-eigen', of 'ik' en 'niet-ik', en dat laatste bij het kleine kind lang voordat 'ik' een ervaringsgegeven is. Het onderscheid tussen 'ik' en 'niet-ik' wordt met name gemaakt waar het organisme grenst aan de buitenwereld, in de huid. De huid, die het kind enerzijds afsluit van de buitenwereld en anderzijds allerlei invloeden van buitenaf toelaat zoals warmte, Uv-licht en voedingsstoffen, is een groot zintuig voor de mate waarin het organisme in staat is zich te begrenzen. Het tastzintuig, dat in de huid zetelt, is voor de ontwikkeling van het kleine kind zeker in de eerste jaren van enorm belang. Voeden, verschonen, baden of knuffelen geven het kind de tastervaringen waarop het zijn gevoel van eigenheid kan ontwikkelen. Dat het überhaupt een (begrensd) lijf heeft, ervaart het kind door de tast.

Dat het heel belangrijk is om het eigen lichaam te ervaren als een afgesloten, ten opzichte van de buitenwereld begrensd geheel, kan goed bestudeerd worden bij de zogenaamde huilbaby's. Dat zijn kinderen die in de eerste maanden van hun leven hun ouders tot wanhoop brengen door heel veel te huilen en te spugen, waarbij ze veel last hebben van darmkrampen en een buik vol gas. *Huilbaby's* zijn overmatig prikkelbaar en reageren op geringe prikkels al heel intensief. Het lijkt wel of ze moeite hebben met het verteren van al wat er op hen afkomt. Er komt op deze kinderen meestal ook heel véél af: om ze rustig te krijgen en te houden, worden ze heel veel rondgedragen, vaak gaan ze meerdere dagen naar een kinderdagverblijf en is er hoe dan ook veel onrust, geluid van radio, tv of verkeersdrukte om hen heen. Bij deze kinderen is er sprake van enerzijds een groot aanbod van prikkels en anderzijds een relatief onvermogen om die prikkels te verwerken, of, lichamenlijk gesproken, te verteren. De stofwisseling van die kinderen draait voortdurend op volle toeren, wat leidt tot verkramping, gasophoping en pijn.

Het probleem kan in de regel verholpen worden door het kind af te schermen van de overdaad aan zintuiglijke en vooral emotionele prikkels, maar zeker ook door het grensbeleven in zijn huid te versterken door het in te bakken, stevig aan te kleden en de buik met kamilleolie in te wrijven. Door middel van het tastbeleven ervaart het kind weer afstand tot al het rumoer om hem heen en wordt het lichaam weer een voor hem veilige plaats.

6.2 Spreken

Een kind dat leert spreken krijgt zo de mogelijkheid om met zijn leefwereld te communiceren. Enerzijds krijgt het de kans om dat wat in hem leeft te laten zien aan de buitenwereld en anderzijds kan het dieper doordringen in de hem omringende verschijnselen, die, in de fase van het leren lopen, nog op een afstand bleven en alleen konden worden waargenomen. De waargenomen wereld krijgt betekenis door te leren spreken en te leren om de wereld te benoemen. Door te spreken en te communiceren ontstaat er interesse, de ultieme drijfveer om met de wereld een relatie aan te gaan. Het kind dat door te gaan staan en lopen een plek op aarde verwierf en de wereld ging waarnemen, maar daarin nog op afstand bleef, kan zich door te gaan spreken met diezelfde wereld gaan verbinden.

Vochtige oren

Heel veel kinderen tobben in de eerste jaren van hun leven met hun oren en amandelen, die veelvuldig ontsteken, waarbij zich vocht ophoopt achter het trommelvlies, in het middenoor. Het trommelvlies kan spontaan doorbreken, wat met veel pijn gepaard gaat, maar wel het middenoor ontlast. Soms is het nodig dat de KNO-arts de trommelvliezen doorprikt en er buisjes in plaatst, om het middenoor te beluchten. Het vocht in het middenoor kan namelijk indikken en heel taai worden (glue [= lijm] oren) en langdurig het gehoor belemmeren. Het orenprobleem is vaak langdurig, chronisch aanwezig met regelmatige verergeringen die gepaard gaan met, vaak nachtelijke, oorpijn, koorts, verkoudheid, vergrote neusamandelen en looporen. De kinderen zijn vaak langdurig doof, lopen constant met een open mond rond en snurken 's nachts. Het voortdurende getob met de oren en amandelen laat ook de rest van het organisme niet onberoerd. Het kind slaapt en eet slecht, is lastig omdat het niet goed hoort en komt hierdoor op school vaak in een geïsoleerde positie terecht. Met reden wordt in zo'n situatie van een 'kwakkelkind' gesproken. Het kind kan overgevoeligheden ontwikkelen en geremd worden in zijn lichamelijke groei. Het gedrag van zo'n kind kan soms als autistiform overkomen.

Bij het begrijpen van de situatie waarin een orenkind, met lijm in zijn oren, zich bevindt, is het belangrijk om te bedenken dat de problemen zich afspelen rond het middenoor, de plaats waar de gehoorbeentjes de geluidsprikkels die het trommelvlies in trilling brengen overbrengen op het binnenoor, dat er voor zorgt dat de mens die prikkels als taal herkent en begrijpt. Het middenoor neemt zo een tussenpositie in tussen de buitenwereld, waar de gesproken taal vandaan komt, aan gene zijde van het trommelvlies, en de binnenwereld, de oorsprong van de wil om tot expressie te komen door middel van taal, gelegen achter het ronde venster dat toegang geeft tot het slakkenhuis, onderdeel van het binnenoor. Het middenoor moet een middengebied belichamen waar de eigen spraak ontstaat, die uitstijgt boven het nageprate woord van buitenaf en de kreten van pijn, honger, dorst of ander ongenoegen uit de 'onderbuik'. In het middenoor, niet voor niets gelegen in het hoofd, kan het kind waarnemen dat hij een eigen spraak ontwikkelt: om spraak te ontwikkelen is het noodzakelijk om jezelf te horen. Kinderen die vanaf hun geboorte doof zijn ontwikkelen daarom met de grootste moeite hun spraakvermogen. Bij orenkinderen ontstaat in dat middengebied een patstelling. Enerzijds dringt zich aan de normaal met lucht gevulde

middenoorholte vocht op van onderaf, vanuit de keel en de passage van lucht door de buizen van Eustachius belemmerende neusamandelen, en anderzijds wordt dit vocht tot verstarring gebracht vanuit de bovenpool in de vorming van de lijmachtige substantie. Er is in elk geval geen normale passage mogelijk van geluidsgolven, het kind hoort niets. Wanneer dit lang zo voortduurt, komt een verbinding met de omgeving onvoldoende tot stand en kan er geen sprake zijn van een gewone taalontwikkeling.

Twee typen kinderen

Twee type kinderen kunnen worden onderscheiden. Het ene type is het gestuwde kind, dat soms een beetje aan de dikke kant is, in alles een overmaat aan wilskracht tentoonspreidt en de hem gestelde grenzen te buiten gaat. Soms speelt hierbij ook een pedagogisch probleem, in de zin dat ouders niet goed in staat zijn om die grenzen aan te geven. De stuwung uit zich in overmatig transpireren, vooral 's nachts, en, zoals boven vermeld, het overstromen van bovenste luchtwegen, keel en oren met vocht. Het water staat dit kind ver boven de lippen! Waar het eerste type kind overmatig weerbaar is en eenzijdig vanuit zijn eigen wil leeft, komt het tweede type kind tekort in zijn weerbaarheid. De laatste zijn de kleine, intelligente, magere kinderen, die hun oren en ogen altijd wijd open hebben staan en hun aandacht voortdurend op de buitenwereld gericht hebben en alles registeren. Het wordt zo overspoeld door alle indrukken van buitenaf, zonder dat het er voldoende verweer tegen heeft. Het kind hoort teveel (begrijpt ook vaak teveel!) en kan dit emotioneel geen plaats geven. Zoals het middengebied van het te wilskrachtige kind letterlijk wordt overspoeld door de vloed vanuit het stofwisselingsgebied, zo grijpt bij dit open en gevoelige kind de verstarrende invloed van bovenaf teveel in bij het laten ontstaan van eigen taalontwikkeling in het middenoor. Als reactie op de verstarrende invloed kan het organisme reageren met een oplossend, vochtig gebaar in een poging een normaal evenwicht te laten ontstaan, wat echter weer een versterkte doorvormende tegenreactie van bovenaf kan oproepen. Wanneer het evenwicht niet kan worden gevonden, al dan niet met behulp van pedagogische of medische begeleiding, kan zo een jarenlang durend orenprobleem ontstaan. Het plaatsen van buisjes in het trommelvlies maakt het weliswaar mogelijk dat het middenoor belucht wordt en er zo gehoor en, daaruit voortvloeiend, taalontwikkeling mogelijk is, maar verandert niet zo veel aan dit constitutionele probleem, dat hoe dan ook aandacht verdient.

Allergie

Allergie, het overgevoelig reageren op prikkels uit de buitenwereld in de vorm van voedsel, medicijnen of in de lucht aanwezig huisstof of pollen, is in onze samenleving een groeiend probleem, en dat zeker bij kleine kinderen. Zij reageren met diarree, eczeem of astma op datgene waarvoor ze overgevoelig zijn. Het fenomeen allergie is daarom zo interessant omdat het in wezen om normale prikkels gaat, waarvan een mens nu niet direct ziek zou hoeven worden: melk, noten, pinda's, wol, nikkel, vlees of ei. Er is blijkbaar iets veranderd in het verwerken ervan; de stofwisseling van de moderne mens is niet meer zo goed in staat om die op zich normale voedingsmiddelen te verteren. De vertering lijkt verzwakt en moet steeds meer tegemoet gekomen worden in de vorm van het weglaten van bepaalde stoffen als suiker of melk uit het dieet of het ondersteunen van de weerstand met vitaminepreparaten of voedings-supplementen.

Bij het denken over de oorzaak kan worden gedacht aan de milieuvervuiling, de grote toename aan toevoegingen in ons voedsel of de zich uitbreidende reeks inenting, maar dit verklaart het verschijnsel allergie en de grote toename ervan nog niet. Het lijkt erop dat het op zich afwijkend reageren op normale prikkels belangrijker is dan de substanties waarop

afwijkend gereageerd wordt. Om tot een verklaring van het verschijnsel allergie en de toename daarvan te komen, is het belangrijk om eens naar de huid te kijken. De huid, het grootste orgaan dat we hebben, sluit ons af van de buitenwereld. De mens heeft evenwel het vermogen om via de huid substanties toe te laten. Bedenk hierbij dat ook de slijmvliezen van onze ademhalings- en spijsverteringsorganen tot de huid behoren. Overal waar de binnenwereld van het kind grenst aan de buitenwereld vormt de huid daartussen de markering. Het UV-licht wordt zo opgenomen door de huid, de zuurstof door het longslijmvlies en de voedingsmiddelen in afgebroken vorm door het darmslijmvlies. Kennelijk hebben wij in onze huid de keus om iets toe te laten of het buiten te sluiten, ons ergens mee te verbinden of dat juist niet te doen. Onze huid vormt een toegangspoort tot de buitenwereld, en andersom, maar wijzelf bepalen of die poort open of dicht gaat. In feite zijn we hier weer beland bij het verschijnsel weerstand, dat immers niets anders is dan het vermogen om ergens 'nee' tegen te zeggen. En als het kind ergens zijn groeiend ik-gevoel in ervaart, dan is het in het nee-zeggen: wat is er nu leuker en meer zelfbevestigend dan ergens 'nee' tegen te zeggen en zo je eigen kracht te ervaren.

Weerstand

Bij een allergisch kind is er iets met die weerstand aan de hand. De allergische verschijnselen, de diarree, de bronchitis, of het natte, rood uitslaande eczeem, kunnen gezien worden als een poging om iets uit te scheiden. Waar we ons normaal via transpiratie, urine of ontlasting ontdoen van voor ons niet meer nuttige stoffen, gebeurt dat bij de allergie op een vreemde manier: langs een ongebruikelijke weg en met een even ongebruikelijke heftigheid. Het voor melk allergische kind slaat als het ware in paniek de melkeiwitten van zich af bij de diarree-uitbarsting of het opvlammen van het eczeem. In plaats van een weloverwogen reactie, gebaseerd op een van de individuele overweging uitgaande beslissing, is de weerstand van een allergisch mens meer emotioneel gekleurd. Er is in het kind een verstandig, op ratio gebaseerd afweersysteem, gericht tegen daadwerkelijk het organisme bedreigende invloeden, en een emotioneel afweersysteem, dat om de een of andere reden heftig reageert op eigenlijk normale prikkels.

Veel allergische kinderen maken een nerveuze, overprikkelde indruk. Net als hun huid reageren ze overmatig op prikkels uit de buitenwereld in de vorm van geluid of kleur. Bedenk daarbij dat heel veel kinderen al heel vroeg zijn blootgesteld aan veel prikkels, in het verkeer of op het kinderdagverblijf. De wereld komt op breedbeeld bij hen binnen en ze hebben niet de kans om daar adequaat op te reageren. Hier speelt dus een communicatieprobleem: er is geen uitwisseling mogelijk en er kan zich geen gezonde interesse voor de wereld ontwikkelen. De wereld wordt aan deze kinderen opgedrongen en ze kunnen niets anders doen dan er op reageren op een emotionele manier, enerzijds in het zich er helemaal aan overgeven – allergische kinderen lijken soms wel verslaafd aan indrukken en zoeken die ook op – en anderzijds in het weer met kracht van zich afwerpen ervan in de eczeemuitbarsting of de astma-aanval.

Samenvattend is allergie de uiting van een onvermogen om zich met de wereld te verbinden en te communiceren op een manier die bij de persoon past en ook zo door deze gewild wordt. Voor een allergisch kind is 'spreken' hetzelfde geworden als 'schreeuwen'.

9.3 Denken

In het spreken wordt het kind zich ervan bewust dat het kan kiezen. Er is een binnen- en buitenwereld en het is het individu dat daarin het verschil maakt en dat die overgang bewaakt.

Het kind dat gaat denken, gaat iets doen met die keuzes. Het gaat daadwerkelijk kiezen, laat daarvan iets zien in de vorm van het gaan spelen met blokken en daarvan iets moois maken of, zoals boven al aangegeven, gewoon iets niet te willen. Dat laatste leidt tot de even beruchte als aandoenlijke nee-fase van het driejarige kind, dat bijna tegen beter weten in, overall nee op zegt om zijn eigen keuzemogelijkheid te ervaren. Denken heeft alles te maken met het jezelf manifesteren in de wereld. Door het denken komen onze daden, in welke vorm dan ook, tot stand en worden ze zichtbaar voor de buitenwereld. Lichamelijk gezien is de zindelijkheid daarvan een voorbeeld

Zindelijk worden

Er zijn weinig problemen die in het vroege kinderleven zo'n prominente rol spelen en ouders zoveel hoofdbrekens opleveren als het zindelijk worden van kinderen. Er zijn uiteraard kinderen die zomaar zindelijk worden, maar er zijn er ook heel wat die daar veel tijd voor nodig hebben, alle droge bedtrainingen, plaswekkers en beloningssystemen ten spijt. Je krijgt toch sterk de indruk dat als een kind niet besluit om zindelijk te willen zijn, het dat ook niet wordt, aangenomen dat er geen lichamelijke belemmeringen zijn die het zindelijk worden onmogelijk maken. Daarbij moet nog onderscheid gemaakt worden voor de zindelijkheid tussen ontlasting of urine. De ervaring leert dat kleine kinderen eerder voor ontlasting dan voor urine zindelijk worden. De meeste kinderen kunnen rond het derde jaar hun ontlasting ophouden, maar droog blijven, en dat met name 's nachts, kan tot het achtste of negende jaar voor veel kinderen nog heel lastig zijn. Een kind wordt zindelijk omdat het bewust leert omgaan met zijn kringspieren in het blaas- en anusgebied. In het hele proces van voelen dat je blaas vol is, weten wat dat betekent, naar het potje of de wc gaan en daar die spieren loslaten, speelt het (zelf)bewustzijn een grote rol; het probleem is niet zozeer het plassen en daarmee je blaas ledigen in de pot of de luier, maar het ophouden van de urine. Een kind dat zindelijk wil worden, leert er voor kiezen om zijn kringspier los te laten of, bijvoorbeeld uit protest tegen een al dan niet pedagogische ingreep van zijn ouders, juist samen te knijpen. Naast het niet willen slapen en eten, is niet zindelijk worden een van de machtigste hulpmiddelen of zelfs wapens voor het kind om zich met de wereld, in dit geval zijn ouders, te meten. Zonder zich daarvan zo bewust te zijn, uit zich in het niet zindelijk worden van een kind een niet willen doen wat van hem verwacht wordt. Dit geldt zowel voor plassen als voor poepen.

Poepen

Poepen is het zich ontdoen van ontlasting, een in de regel vaste substantie. In de dikke darm, het laatste deel van het maagdarmkanaal, ontstaat uit de brij die is overgebleven van het spijsverteringsproces een min of meer gevormde massa, waar voor het lichaam niets waardevols meer in zit. Ontlasting is stof, dood materiaal, ontdaan van enig kenmerk van de 'eigenaar', de plant of het dier waar het de drager van geweest is. In onze taal bestaat een prachtig woord, dat je in eerste instantie niet zo snel zou associëren met ontlasting, maar er wel veel over zegt, het woord 'uitdrukking' of 'je uitdrukken'. Wanneer een mens zich wil uitdrukken, betekent dit dat hij in woord en gebaar een manier zoekt om duidelijk te maken wat er in hem leeft. De ene mens kan dit beter dan de andere. In elke uitdrukking, of dit nu in de taal, in steen, hout of poep is, maakt een mens iets van zichzelf zichtbaar. Wat betreft de ontlasting maakt de kleur, consistentie, geur en mate van verteerd zijn van het voedsel veel zichtbaar over de gezondheid van de stofwisseling. Je zou zelfs kunnen zeggen dat de ontlasting heel veel zegt over de mate waarin een mens in staat is om zich door de aardse materie heen zichtbaar te maken.

Dat lukt een klein kind steeds beter naarmate de jaren vorderen: de ontlasting is in de eerste jaren nog heel dun, maar wordt allengs vaster. Dit loopt gelijk op met het steeds vaster, herkenbaarder en uitgevormder worden van het lichaam van het kind. Het kleine kind worstelt

letterlijk met de materie en is daar steeds mee bezig. De moeite die dat kost kan zich in de eerste maanden uiten in zogenaamde *buikkoliek*, krampaanvallen van de darmen. Al worstelend komt het kind steeds beter in zijn lichaam te zitten, tot in dat gebied, zijn endeldarm, waar het lichaam zich ontlast van die stof, waar het voor zijn groei niets meer aan heeft. Wanneer het kind is ‘aangekomen’ in zijn endeldarm, krijgt het ook de beschikking over de motoriek daarvan. Het kind leert de spieren in dat gebied beheersen en hanteren en kan zo de trotse ouders verblijden met de productie van ontlasting in het potje. Er is dus verwantschap tussen dat kinderlijke, op groei en toename van materie, lichaamssubstantie gerichte organisme en de materie, die het niet meer kan gebruiken, de ontlasting. Poepen is een gebaar van er bewust voor kiezen om je zowel te laten zien, als je ergens van te ontdoen. Hoe gek het ook mogen klinken: er is weinig verschil met een kind dat zijn ontlasting leert ophouden en dit bewust in de wc kan deponeren en datzelfde kind dat de mogelijkheden van zijn blokkendoos verkent, kiest en ermee bouwt.

Er is sprake van *encopresis* (ongewenst verlies van ontlasting) als een kind de ontlasting herhaald en gedurende langere tijd deponert op een plek die daarvoor niet bestemd is, door een kind dat wel de ontwikkelingsleeftijd heeft om zindelijk te zijn, of zelfs al gedurende kortere of langere tijd zindelijk is geweest.

Plassen

Bij de urineproductie ligt het iets anders. Leren plassen is moeilijker. Het duurt dan ook bij veel kinderen veel langer voordat ze dit beheersen. Het is een veel minder bewust te hanteren proces. Iedereen weet dat het veel eenvoudiger is om je ontlasting op te houden dan je urine; een blaas functioneert veel zelfstandiger, zoniet automatischer dan de endeldarm. Een volle blaas ledigt zich, zeker bij kleine kinderen, reflexmatig. Wil je dit tegengaan, dan moet je erg op je hoede zijn. Op je hoede zijn betekent wakker zijn en dat stelt hoge eisen aan je bewustzijn. De blaas is hoe dan ook sterk verbonden met bewustzijn en met ons emotionele leven. Wanneer wij iets spannends, zoals een examen, moeten doen, merken we dit ogenblikkelijk aan onze blaas, die ontledigd wil worden.

Een kind dat nog niet zo bewust leeft en nog niet zo diep in zijn lijf is afgedaald, zal daarom nog weinig controle hebben over zijn blaas. Het zijn kinderen die zich lekker laten meedobberen op de stroom van het leven en zich niet zo druk maken over datgene wat zich daar ‘van onderen’ afspeelt. Er moet iets belangrijks gebeuren, iets wat ze wakker schudt, om in de blaas te ‘incarneren’. Voor het eerst gaan logeren of een aanstaande werkweek kan het moment van ontwaken in het functioneren van de blaas betekenen. Met een schok realiseert het kind zich dat het ongewenst is om op het vreemde adres ’s nachts nat te zijn en, met de nodige steun van ouders, kan het kind in no time ook ’s nachts droog zijn. Daarbij moet bedacht worden dat het overdag meestal al een hele tijd goed gaat. Overdag ben je veel bewuster dan ’s nachts en heb je sowieso meer contact met je kringspieren. Maar ’s nachts ben je in een andere wereld en laat je het lichaam min of meer onbewust achter. Kinderen die nog niet zo bewust aanwezig zijn of juist heel erg aanwezig, de dromers en de superalerte, zoniet nerveuze kinderen, laten hun lichaam wel heel onbewust achter. Deze nerveuze kinderen zijn overdag zo intensief bezig om alles te zien en te horen, dat ze ’s nachts, doodmoe in hun bed gedoken, alles helemaal loslaten. Dat is een van de redenen dat een *enuresis nocturna*, nachtelijke onzindelijkheid, bestaat en lang kan blijven bestaan.

9.4 Een volgende ontwikkelingsstap

Bloedarmoede

Kinderen met een eventuele bloedarmoede zijn bleek, duizelig, moe en eten niet zo goed. Zo komen ze op het spreekuur. Bij bepaling van hun bloedgehalte blijkt inderdaad een aantal van

die magere, wat angstig uit hun ogen kijkende kinderen een te laag Hb (hemoglobine) te hebben, maar veel vaker hebben ze, ‘chemisch’ gezien, helemaal geen bloedarmoede. Van buitenaf gezien en afgaande op de klachten kun je niet bepalen of een kind een te laag Hb heeft. Dat is intrigerend: de klachten worden er niet minder om, wanneer het ijzergehalte van het bloed goed blijkt te zijn. Het is zelfs zo dat een vermoeid en niet zo goed groeiend kind met een normaal ijzergehalte van zijn bloed, toch ontzettend kan opknappen wanneer hij een tijdje ijzertabletten slikt. Bleek en moe zijn zegt dus meer over de behoefte aan ijzer van het kind, dan over zijn beschikbare ijzervoorraad. En zoals zo vaak geldt ook hier: kijken naar het kind is belangrijker dan meten van (de bloedwaardes van) het kind.

Je kunt, als je de bloedarmoede wilt plaatsen in de ontwikkeling, naar verschillende aspecten van het kind kijken, zoals de leeftijd, het jaargetijde en uiteraard de totale constitutie. Waar je, na enig waarnemen en leren kennen van de “bloedarmoedekindertjes” op komt is dat bloedarmoede, al dan niet tengevolge van een ijzertekort, te maken heeft met het opbrengen van moed om een volgende stap te zetten.

Hier moet iets gezegd worden over de relatie tussen ijzer en moed, en dan wel de manier waarop de levensmoed, waarover we moeten beschikken, zich uit in lichamelijke processen. In het lichaam speelt zich een proces af, dat met moed te maken heeft. Er zijn stoffen die ons krachtig maken en het mogelijk maken dat wij tot actie kunnen overgaan. Zo’n stof is ijzer, dat in het bloed de uitermate belangrijke functie heeft om zuurstof te binden en af te geven aan al onze organen die dat nodig hebben. Met zuurstof kunnen we koolhydraten “verbranden”, zodat er warmte vrijkomt, die we weer nodig hebben om onze stofwisseling aan de gang te houden. Het ijzer in het bloed maakt het zo dus mogelijk dat we actief handelende, op de buitenwereld gerichte mensen zijn. Een gebrek aan ijzer, zoals dat bij bloedarmoede optreedt, uit zich in moeheid, een bleke huid en bijvoorbeeld het verschijnsel dat wondjes slecht genezen, kortom een gebrek aan vermogen om actief in het leven te staan. Soms is het niet zo nodig of zelfs niet zo goed om door te rennen en hard te werken. Zo’n situatie doet zich bijvoorbeeld voor in de zwangerschap, waarin het lichaam van de aanstaande moeder zich voorbereidt op de komende geboorte. Zij is dan meer bezig met wat zich in haar lichaam afspeelt en minder gericht op de wereld om haar heen, met alle uitdagingen en vragen van dien. Het is bekend dat het ijzergehalte dan lager is dan anders. Wat je anders dus bloedarmoede zou noemen is hier normale fysiologie.

Net zoals je energie en kracht goed of verkeerd kunt gebruiken, zo geldt dat ook voor ijzer. Je kunt er erg nuttige werktuigen van maken, maar ook tanks en andere wapens. Het gebruik ervan wordt dan niet door het ijzer zelf bepaald, maar door onszelf. Wij hebben als enige schepsel op aarde het vermogen gekregen om keuzes te maken. Wij kunnen ja of nee zeggen en het ijzer, of het nu het energie verschaffende ijzer in het bloed of het ijzer in een stuk gereedschap is, zet dat kracht bij. Het ijzer maakt de keuzes die wij als mensen maken zichtbaar. Je zou ook kunnen zeggen dat het ijzer onszelf, ons “ik” zichtbaar maakt of beter: ons in staat stelt het voor de wereld zichtbaar te maken.

Veel kinderen met aanleg voor bloedarmoede, waarbij deze diagnose meer gestoeld is op het beeld dan op de bloedbepaling, krijgen hun klachten zoals boven beschreven wanneer ze na een grote vakantie, na de zomer of na de kerstdagen, weer naar school moeten. ‘Moeten’, omdat ze de school maar eng vinden en bedreigend. Enige faalangst is hen daarbij niet vreemd. “Het lukt toch niet” is een bekende, op een melancholische inslag wijzende uitspraak. Ze zijn bang om gepest te worden, de taakjes van de juf niet aan te kunnen of geen vriendjes of vriendinnetjes te krijgen. Angstige denkertjes zijn het. Het zijn dezelfde kinderen die klagen over hoofdpijn of, nog vaker, buikpijn voordat ze de drempel van de school over moeten. Zijn ze die drempel eenmaal over, dan is de pijn vaak ineens veel minder. Het kost hen enorm veel energie om de stap de grote school in te zetten. Het gaat hierbij om kinderen rond het zevende, achtste jaar. Wanneer ze eenmaal gewend zijn aan het schoolleven en na

een paar jaar merken dat het allemaal wel meevalt, zijn de klachten over. Maar het gaat om de eerste stap. In eerste instantie zegt het kind “nee” tegen elke verandering en probeert het daaraan te ontkomen.

Ziekte van Pfeiffer

Zo'n zelfde situatie doet zich met name bij meisjes voor rond het veertiende tot zestiende jaar. Alweer wordt bij een brede stroom bleke, magere, vermoeide meisjes bloed onderzocht op zoek naar een ijzertekort en, berucht op deze leeftijd, de ziekte van Pfeiffer. De laatste ziekte, welke de laatste jaren op steeds jongere leeftijd optreedt, samen met het CMV (cytomegalievirus), geeft klachten welke van die bij bloedarmoede niet te onderscheiden zijn. Pfeifferpatiëntjes zijn dodelijk moe en nergens toe te bewegen. Ook niet tot eten, wat de ouders al snel bezorgd doet zijn met het oog op anorexia nervosa. Het gaat bij meisjes in de puberleefijd ook om het zetten van een volgende stap, namelijk die van meisje naar vrouw. Hoewel ze uiterlijk vaak al heel vrouwelijk zijn, is het psychisch geen vanzelfsprekendheid dat de stap in het volwassen leven gemaakt wordt. De behaaglijkheid van het kind zijn en je affectie richten op bijvoorbeeld het verzorgen van een pony wordt door deze meisjes niet zo gemakkelijk opgegeven voor de lokkende, maar tegelijk beangstigende rol van volwassen vrouw in een wereld van vriendjes en ontluikende seksuele behoeftes. Maar ook voor Pfeiffer geldt dat veel meer meisjes de klachten (en de achterliggende problematiek) hebben dan dat er in hun bloed een actuele Pfeifferinfectie aan te tonen valt. Moe, apathisch, slechte eetlust, koud, niet goed groeien: het wijst allemaal op de stofwisseling. Vanuit de stofwisseling moet de energie komen om het leven gestalte te geven.

Conclusie

Duidelijk moge uit dit summier overzicht over de ontwikkelingen in het kinderleven geworden zijn dat voor het begrijpen van ziekte in de kinderlijke biografie kennis van de normale ontwikkeling een eerste vereiste omdat ziektes en kwalen eigenlijk niets anders blijken te zijn dan te ver doorgeschoten ontwikkelingstendensen. Of het nu gaat om astma of rode hond: de pathologie, de beschrijving van het zieke lichaam is alleen te begrijpen als een afwijking van het normale gezonde lichamelijke ontwikkeling dat ergens in zijn ontwikkeling en groei –veelal tijdelijk- is ontspoord.

Litteratuur.

- (1) Zie ook: Kinderspreekuur. Goebel en Glöckler, Christofoor 1988
- (2) Zie hiervoor: De eerste drie kinderjaren. König, Vrij Geestesleven 1977
- (3) Zie: www.genomics.energy.gov over het Human Genome Project 2003

